

3. Bygninger og anlegg

3.5.1. Vedlikehold av torvtak

Informasjonsbladet er utgitt i samarbeid mellom Norsk Kulturarv og Riksantikvaren. Bladet inngår både i Norsk Kulturarvs håndbok om vedlikehold av trehus og i Riksantikvarens informasjon om kulturminner.

*Utgitt august 1996.
Fotografisk opptrykk 2010.
Trykk: DMT kommunikasjon AS*

Tekking med torv har lange tradisjoner. Bildet er fra Mo nedre i Rauland, Telemark. Foto: Arve Kjersheim, NIKU.

Generelt

Torv på never har ved siden av spon eller tretak trolig vært det vanligste tekkemateriale i gammel tid. Det er først og fremst nevra eller nyere erstatningsmateriale som står for tetthet mot vann. Torva har holdt nevra på plass. Andre materialer enn torv har også vært brukt til dette.

Skader og skadeårsaker

Elding og forvitring gjør at torva siger ned mot raftene, og etterhvert blottlegges mønet. Samtidig vil presset øke fra tyngde og fukt på torvhaldstokken ved takfoten.

Vegetasjonslagene har en tendens til å bygge seg opp. Vedlikehold bør derfor innbefatte tiltak for å holde dem nede. Siging fra mønet resulterer også i at torvlaget tynnes i denne delen av taket. Dette gjør seg også gjeldende når taket er nylagt, og i særlig grad dersom undertaket er glatt eller bratt.

Lekkasjer kan oppstå fordi tette-sjiktet har snau overlapping eller fordi torva har seget og tatt med seg undertekkingen.

Vedlikehold

Hvis torva har seget må det etterfylles og kompletteres med god, rotrik torv, gjerne lagt i to lag, første lag med gresset ned, andre lag med gresset opp. Fortrinnsvis kan det legges ekstra lange torvleiver på tvers over mønet. Når det benyttes to lag, kan torva legges i forband slik at gjennomgående «skjøter» unngås. Slik komplettering av torva bør utføres årlig de første 3–4 år etter at den er lagt. Deretter vil det normalt være tilstrekkelig med rutinemessig komplettering hvert 3–5 år. Dette er tildels avhengig av de lokale klima- og vindforhold, og takets orientering.

Utbedring

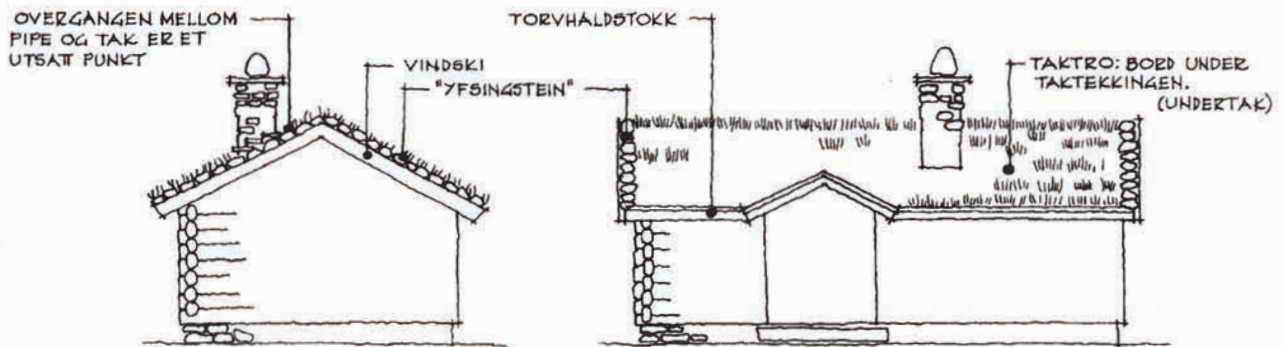
Et lekkasjested kan være vanskelig å finne fordi vannet kan løpe langt før det renner gjennom og blir synlig inne i huset.

Når lekkasjestedet er lokalisert, kan torva åpnes ned til undertekkingen i et 1–2 m² felt. Kan man konstatere lekkasje og skade, skiftes og utbedres undertekkingen med ekstra gode omlapp, og omhyggelig tilrettelegging for avrenning. Omfattende skader må repareres av erfaren håndverker. Likeså må underliggende konstruktiv skade i bæresystem eller taktro repareres.

Torvhaldstokk

Når torvhaldstokken begynner å få råteskader eller viser tegn til å svikte, kan den skiftes. Bruk helst naturimpregnert virke. Utformingen og feste for stokken må følge lokal, gammel tradisjon.

De vanligste betegnelser på detaljer som angår taktekkning med torv.

Ved reparasjon og utskifting av stokken kan torva lett komme til å sige ytterligere. Ved bratt tak og glatt undertekking eller taktro er det fare for at torva kan sige helt av taket. Torva ligger stødigst i tørr tilstand. For å unngå at torva siger, kan man legge inn en midlertidig «hjelpetorvvøl» som holder torva på plass over reparasjonsstedet. Har man full oversikt og kontroll, kan torva legges lenger opp på taket fra torvvola eller over på solid stillas. Ca 0,5 m bredde fjernes, og stokken skiftes. Undertekking og avslutning mot rafter utbedres og kompletteres slik det var tidligere eller etter lokal, gammel tradisjon, deretter legges ny rotfylt torv. Den gamle torva kan brukes til komplettering dersom den er skikket til det. Vær omhyggelig med komprimering og pakking av torva slik at siging forhindres så godt det lar seg gjøre.

Råtestokk

I noen regioner er det tradisjon for å bruke et ekstra bord eller stokk som beskyttelse og «offerskikt» mot den egentlige torvhaldstokken. Kontroller jevnlig slik at varigheten på hovedstokken skal bli lengst mulig. Noen steder i landet har det vært lagt lektestubber som avstandsstykker mellom torvhald- og råtestokk. Følg den lokale, gamle tradisjon.

Vegetasjon/gress

Unngå å så «fremmede» plengresorter i torvtaket. Vær tålmodig og slipp til lokal vegetasjon og planteliv. Skjær lokal torv etter eldre tradisjon og kvalitetskriterier.

Forebyggende tiltak

Kontroll av taket bør utføres årlig, – før og etter vintersesongen. Når forholdene ligger til rette for det, kan den årlige kontroll utføres ved å se over taket nede fra bakken, gjerne med kikkert. Hvert 3–4 år må man kontrollere særlig utsatte skadeområder som møne, rafter, grader, gavler og taggjennomføringer i forbindelse med piper og eventuelle ventilasjonskanaler.

Enhver kontroll oppå taket bør kombineres med fjerning av busker, eventuelle trær og annen grov vegetasjon for at røtter ikke skal få anledning til å ødelegge og urydde undertekking og taktro.

Større trær og annen grov vegetasjon som står inntil bygninger med torvtekkning bør holdes under oppsikt, og klippes/kappes på tradisjonelt vis slik at de ikke blir kilde til uønsket groing eller nedfukting.

Kontroller også rutinemessig om taket lekker ved kraftig regnskyll. Se etter fuktflekker og misfarging både på loft og himling, og ved rafter og gavler. Vær særlig nøye ved grader og taggjennomføringer.

Rådene som gis er basert på grunnprinsipper innen bygningsvernet. De viktigste er:

- Mest mulig av alle deler av bygningen skal bevares. Derfor må inngrepene ved vedlikehold eller utbedring være så små som mulig.
- Det er bedre å vedlikeholde framfor å reparere, og det er bedre å reparere framfor å skifte ut.
- Det må brukes tradisjonelle materialer, teknikker og verktøy, både ved vedlikehold og evt. reparasjon.
- Skjulte deler av bygningen (konstruksjon) er like viktige å ta vare på som synlige (overflate).
- Hvis man må endre, er det bedre å føye noe til enn å fjerne originale eller gamle deler. Det beste bygningshistoriske «arkivet» er bygningen selv.
- Gamle ombygninger og endringer er ofte viktige å bevare. De kan fortelle om bygningens livshistorie gjennom skiftende stilretninger og bruk.

I og med at alle gamle bygninger er forskjellige, kan noen av rådene som gis, ha generell karakter. Utførelsen i hvert enkelt tilfelle må tilpasses bygningen. Den viktigste informasjonen om vedlikeholdsmetode og materialbruk finner man ikke i dette bladet eller i noen lærebok, men i bygningen selv og i den lokale byggeskikken på stedet.